

2.5. LIELĀ ZĪRIŅA — *Hydroprogne caspia* (Pall.) PIRMAIS LIGZDOŠANAS GADĪJUMS LATVIJĀ

Baltijas jūras baseina zemēs lielais zīriņš ligzdo galvenokārt Zviedrijā, Somijā un Igaunijā, to kopējais skaits tiek vērtēts ap 2000 pāriem (Staav et al., 1970). Epizodiska ligzdošana novērota arī VDR un Dānijā (Eichstädt, pēc Klafs und Stübs, 1977; Dybbro, 1978). Minētajās zemēs lielais zīriņš ligzdo tikai jūrā salās, kuras parasti veido oļi vai smilts, retāk tās ir zemas, lēzenas klinšu salas ar trūcīgu augāju (Bergman, 1953).

Latvijā lielais zīriņš kā ligzdotājs līdz šim nebija konstatēts. Ceļošanas laikā pavasarī un rudenī to iespējams sastapt biežāk, īpaši jūlija otrajā pusē un augustā, kad piejūras ezeros uzturas caurceļotāji no Somijas un Igaunijas (Mihelsons, 1960).

Engures ezerā 1976. gadā tika konstatēts pirmais lielā zīriņa ligzdošanas gadījums mūsu republikā. Ligzda atradās apmēram 150 m² lielā dūņu un mieturaļģu (*Chara spp.*) veidotā saliņā — slīkšņā ezera centrālajā daļā, klajumā starp Lielrovu un Sarkanajiem krūmiem, kuru par regulāru atpūtas vietu bija izvēlējušies apmēram 300 neligzdojoši dažādu sugu kaijveidīgie putni (mazais ķīris, lielais ķīris, upes zīriņš u. c.). Jāatzīmē, ka šādas dūņu — mieturaļģu saliņas izveidojas savdabīgu ledus apstākļu rezultātā samērā reti (aptuveni reizi 10 gados), pie tam to mūžs ir tikai dažus mēnešus ilgs. Saliņas augstākais punkts atradās ne vairāk par 10 cm virs ūdens līmeņa, tās virsmu klāja savdabīga gaiši pelēcīga pacieta «garoza», ko veidojušas saulē izkaltušās dūņas un mieturaļģes, bagātīgi klātas ar kaijveidīgo putnu ekskrementiem.

Minētajā saliņā 18.06.76. konstatēta lielā zīriņa ligzda ar 2 olām, 9.07.76. ligzdā bija 1 šķīltes sākusi ola (izmēri 65,6×41,8 mm) un viens nesen izšķīlies mazulis (izšķīlušās olas čaumala atradās apmēram 1,5 m no ligzdas). Otrs mazulis gājis bojā tūlīt pēc izšķīšanās vai šķīšanās laikā — turpmāk tas ne reizi netika novērots, arī ola no ligzdas bija pazudusi.

Mazulim paaugoties, lielo zīriņu pāris savu ligzdas saliņu atstāja un pārcēlās uz citām līdzīgām mazākām saliņām dažu 100 m attālumā (domājams, novērotāju radīto traucējumu dēļ). Tomēr ir pamats pieņemt, ka vienīgais mazulis izaudzis sekmīgi — vēlāk ligzdas saliņas rajonā novērots vāji lidojošs lielā zīriņa jaunais putns.

Jāatzīmē, ka parasti jūnijā Engures ezerā lielie zīriņi novērojami visai reti, pie tam tikai atsevišķi īpatņi. 1976. gadā jau maija beigās un jūnijā minētās saliņas rajonā regulāri uztu-

rējās vismaz 20 lielo zīriņu. Piemēram, 30.06.76. uz saliņas vienlaikus bija vērojami 17 lielle zīriņi (16 no tiem, spriežot pēc apspalvojuma, — vairoties spējīgi vecie putni, viens — ar nedaudz raibumainu pieri), no kuriem vismaz 3 bija gredzenoti, t. sk. arī viens no ligzdojošā pāra. Diviem putniem gredzenu uzrakstus nolāsīja ar binokli 11.07.76. Pēc saņemtajām ziņām, tie abi gredzenoti kā mazuļi Somijā: ligzdojošais īpatnis 6.07.73. Botnijas līča ziemeļos, Krunnitas salās, bet neligzdojošais — 28.06.73. Dienvidsomijā, Tammisaari pilsētas apkārtnē (vēlāk, 7.—8.08.76. neligzdojošais īpatnis tika nošauts ūdensputnu medībās Engures ezerā).

Turpmākajos gados (1977.—1979.) jūnijā Engures ezerā netika novērots ne lielāks lielo zīriņu skaits, ne arī to ligzdošanas mēģinājumi. Nebija arī ligzdošanai piemēroto mieturaļģu-dūņu saliņu.

Liellais zīriņš ir ļoti jūtīgs pret traucējumiem ligzdošanas (īpaši dēšanas) laikā, tie var pat kļūt par cēloni tam, ka kolonijas pārcēlušās uz jaunu vietu (Bergman, 1953). Liellais veco putnu skaits Engurē 1976. gada vasarā, iespējams, liecina par to, ka minētais ligzdošanas gadījums varētu būt izskaidrojams ar kādas kolonijas izzušanu Somijā traucējumu rezultātā.

LITERATŪRA

Bergman G. Verhalten und Biologie der Raubseeschwalbe (*Hydroprogne caspia*). Acta Zool. Fenn., 1953. 77. S. 1—50.

Dybbro T. Oversigt over Danmarks fugle. København, 1978.

Klafs G., Stübs J. (Hrsg). Die Vogelwelt Mecklenburgs. Jena, 1977.

Mihelsons H. Engures ezera putnu fauna. — Krāj. Latvijas putnu dzīve. R., 1960.

Staav R., Almkvist R., Hedgren S. The Caspian Tern *Hydroprogne caspia* in Sweden in 1971 (A summary), Vår Fågelvärld, 1972, 31, 241—246.

J. Vīksne, M. Janaus, J. Kazubiernis
LPSR ZA Bioloģijas institūts

Виксне Я., Янаус М., Казубиернис Ю.
Первый случай гнездования чегравы — *Hydroprogne caspia* Pall. в Латвии.

Летом 1976 г. отмечен случай успешного гнездования одной пары чеграв на озере Энгуре, на сплаvine, образовавшейся из всплывших харовых водоростей и ила. Отмечалось необычно много негнездящихся особей. Одна птица из гнездовой пары и одна негнездящаяся особь были визуальнo контролированы — они были окольцованы в 1973 г. в птенцовом возрасте в Финляндии, соответственно на севере Ботнического залива и в Финском заливе.